

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)
*****
הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב
*****

מה יפעל אנוש עם אל / הפטרת בלק (מיכה ה', ו - ו', ח)

א. עמי זכור נא

דומה, שמלבד הקשר אל הפרשה, יש להפטרה של פרשתנו זיקה גם לשתי ההפטרות הקודמות. אם בקודמת שמענו את טיעונו של יפתח, מהם משתקף זיכרון היסטורי רב, הרי שבנבואת הפטרתנו מבקש הנביא בשם ה': "עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב" (ו', ה), ועוד קודם לכן: "כי העלתיך מארץ מצרים... " (ו', ד). וכדרך שבהפטרות קרח נשמעו הדים של ריב וויכוח בין ה' לבין עם ישראל, על הנהגתו אותם, כן בהפטרות היום: "ריב לה' עם עמו ועם ישראל יתוכח" (ו', ב).

ב. בין הפרשה להפטרה

ודאי שאיזכור עצת בלק ומענה בלעם בנבואה כאן, הם שהביאו לבחירתה כהפטרת הפרשה. אולם ישנן נקודות זיקה נוספות. הדימוי של ישראל לאריה - "והיה שארית יעקב בגוים... כ א ר י ה בבהמות יער... אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל" (ה', ז) - שורשו בדימוי של בלעם: "הן עם כלביא יקום ו כ א ר י יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף" (במדבר, כ"ג, כד). אף לאמור בנבואה: "ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים" (ה', יד), ניתן למצוא שורש דבר בחזונו של בלעם: "אוי מי יחיה משמו א-לוצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר" (במדבר, כ"ד, כג-כד).

נוכח הקביעה הנבואית "במה אקדם ה'... האקדמנו בעולות... הירצה ה' באלפי אילים... " (ו', ו-ז), נראים ניסיונותיהם של בלעם ובלק, להפיס דעת של מעלה באילים ובפרים, מגוחכים וחסרי תוחלת.

בפרשה רואה בלעם "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל" (כג, כג) ובהפטרה מנבא הנביא כי ביום ההוא "והכרתי כשפים מידך ומעוונים לא יהיו לך" (ה, יא).

ג. האדם המיכני לעומת האדם המוסרי

החזיון של בלעם כנביא מעוררת תמיהה כבדה מאוד. מקובלים אנו שנבואה היא מן הפסגות שאליהן יכול להעפיל האדם, רק לאחר שהשלים עצמו במעלות רבות, גם שכליות וגם, וביותר, מוסריות. כך גם נתפרשו המעלות הנתבעות מהנביא - "חכם גיבור ועשיר" (שבת צב). - על ידי הרמב"ם:

"ודע שכל נביא לא נתנבא אלא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות ורוב מעלות המידות... והוא אמרם 'אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר', ו'חכם' הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק, ו'עשיר' הוא ממעלות המידות, רצוני לומר: ההסתפקות... והוא אומרם בגדר העשיר: 'איזהו עשיר - השמח בחלקו...', וכן 'גיבור' הוא גם כן במעלות המידות... שינהיג כוחותיו כפי הדעת והעצה..." (רמב"ם, הקדמה למסכת אבות, פרק ז').

והנה, מתוודעים אנו בפרשתנו, ליצור אנוש, שבכל הקשור למעלות מוסריות ומידות ישרות, הרי הוא שרוי בדיוטא היותר תחתונה. ואם גם הכתובים רק רומזים לכך, הרי בדברי חז"ל מפורשות התכונות, והן אותן המאפיינות את ההולכים בעקבות בלעם - "תלמידיו של בלעם: עין רעה ונפש רחבה ורוח גבוהה" (אבות, ה', יט).

ואותו שפל אנשים, שאף בנורמות המוסריות הקלוקלות של אומות העולם הוא בולט לרעה, הוא הזוכה למעלת הנבואה?! ולא נבואה בדרגה נמוכה, אלא כל כך גדולה מעלתו עד שהישו אותה חכמים למעלתו של משה רבינו ע"ה, ודרשו את הכתוב: "לא קם נביא עוד

בישראל כמשה" - "בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ומנו? בלעם" (ספרי, דברים, ל"ד, י).

אכן, כמין פשר לתופעה עולה לנו מתמונה פלאית אחרת בפרשה - דיבורה של האתון. מה זו באה ללמד? אולי באה להסביר, שכדרך שהאתון המדברת נשארת אתון ולא הופכת להיות אדם, שזו תכונתו וזה שמו: "מדבר" - כן בלעם, אם גם השמיע דברי נבואה, נשאר הוא ירוד ונמוך בדרגתו ולכלל גדר נביא לא הגיע. שהרי, זה האיש, גם ממדרגת אדם ירד, ואף שמכינת הרי הוא מדבר כאדם ומהלך כאדם, אבל אין כאן אלא פעילות טכנית, ואילו התוכן הפנימי של אדם כלה ממנו משכבר.

לעומת זאת מציגה ההפטרה בסופה את המאפיין הראוי לו לאדם -
"הגיד לך אדם מה טוב
ומה ה' דורש ממך כי אם:
עשות משפט
ואהבת חסד
והצנע לכת עם אלהיך".

אכן, אם נחזור אצל הפרשה נגלה, כי לאמיתו של דבר נבואה מיכנית, ללא מצפון ומצפן מוסרי לא תצלח. וגם אם דומה שאותם בעלי כוחות נטולי מצפון מצליחים, הנה ברגע האחרון גבוה מעל גבוה שומר, והוא בולם את הגולם המיכני הלזה, מלהרוס. אף זו הבטחה בנבואה:

"והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו לך" (ה', יא).

(וגם "והכרתי סוסיך מקרבך והרסתי כל מבצריך", כלומר מבטיחי העוצמה הצבאית, אף בהם לא יהיה צורך. שכן, משקונים להם בני האדם את החוסן המוסרי, זה שמאפייניו מפורטים בסוף ההפטרה, כבר אינם זקוקים לכגון אלו).

ד. אקולוגיה קוסמית רוחנית

למדנו במסכת ברכות (ז):

"ואל זועם בכל יום, וכמה זעמו? - רגע... ואין כל בריה יכולה לכוון אותה שעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה 'ויודע דעת עליון' - השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע? אלא מלמד שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה. והיינו דאמר להו נביא לישראל: 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב...'. מאי 'למען דעת צדקות ה'?' אמר רבי אלעזר: אמר להם הקב"ה לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלא כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: 'מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה'".

לפי הפרשנות שבגמרא, רומזת הנבואה להנהגה מיוחדת שנהג הקב"ה את עולמו, באותם ימים שביקש בלעם לכוון לרגעי הזעם ולקלל את ישראל. לא בכדי מערב הקב"ה בהנהגת עולמו גם קורטוב של זעם ודין, שכן אלו, במינון המדויק שלהם, מאפשרים קיומו של עולם. ובאותם ימים, בהם "נאלץ", כביכול, הקב"ה שלא לזעום, הופר האיזון הדרוש להנהגה הראויה, והתוצאה: התפתות מהירה של בני ישראל לבנות מואב, כמתואר בסוף הפרשה. שכן, אותו קורטוב של זעם הוא מקור הבלימה, הרתיעה ויראת החטא. משהושבת אותו זעם כבר אין מעצורים (1), ושוב חוזרת הדרישה אל האדם להיות מודרך ומעוצב באופן מוסרי, כך שתהיה לו עמידה איתנה בפני רוחות מתפרצות וזרמים המתחדשים לבקרים.

הערות:

(1) ראה על כך גם ב"מכתב מאליהו" לרב אליהו דסלר, ח"א, עמ' 236.

*****

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

*****

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון